

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ЖАНРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ
КАЗКОВИХ НАРАТИВІВ**

Спеціальність «014 Середня освіта (Мова і література (англійська))»

ОС – магістр

Виконавець: Любка А.С.
студентка 2-го курсу,
групи СО МЛ(А)-2 (М)

_____
(підпис)

Науковий керівник:
канд. пед. наук, ас. Дядченко О.В.

Робота допускається до захисту:
Зав. кафедрою:
д. пед. наук, доц. Теличко Н.В.

_____
(підпис)

_____
(підпис)

«__» _____ 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ КАЗКОВИХ НАРАТИВІВ	9
1.1. Теоретичні засади дослідження фольклорної та літературної казки	9
1.2. Літературна казка в контексті сучасних літературознавчих і лінгвістичних підходів	21
1.2.1. Виникнення літературної казки в Європі, вплив Ш. Перро та братів Грімм на формування казкового канону	21
РОЗДІЛ 2. КЛАСИЧНІ КАЗКОВІ СЮЖЕТИ ТА ЇХ СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ	27
2.1. Сучасні казки як трансмедіальний феномен	27
2.2. «Червона Шапочка»: від «Історії бабусі» до «Найтемнішого бажання: власної історії вовка»	30
2.3. «Попелюшка»: перегляд гендерних стереотипів	42
2.4. «Білосніжка»: модифікації традиційних гримівських мотивів	53
Висновки до другого розділу.....	68
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	81
ABSTRACT.....	80

ВСТУП

Казковий жанр своїм корінням сягає в глибину віків. Народні казки належать до найдавніших форм фольклору, які передавалися при безпосередній усній комунікації з покоління в покоління. Літературна казка, яка виникла з усної традиції, поєднує основні елементи фольклорної казки з індивідуальними особливостями авторського стилю, що надає їй динамічного характеру й сприяє розвитку казкового жанру.

До 1980-х років минулого століття казковий жанр, на думку одного з провідних західних дослідників Дж. Зайпса, був маргіналізованим [539, с. xi], а дослідженням казок займалися переважно фольклористи, які намагалися простежити походження казок в усній традиції. Лише у 1980-і роки почали з'являтися наукові праці, присвячені аналізу літературної казки, які наголошували на важливості казкового жанру в естетичному вихованні дітей і дорослих, і які дозволили говорити про казковий жанр як невід'ємну частину літературного процесу.

Остання чверть XX – початок XXI ст. позначені сплеском інтересу до казкового жанру. З'являються не лише казки традиційної форми, призначені для дітей, а й казки для дорослих, які містять елементи жорстокості, сексуальності, торкаються проблем гендерної ідентичності тощо. З'явилося ціле покоління письменників, таких як Р. Кувер, А.С. Байетт, М. Етвуд, А. Картер, Дж. Барт, І. Кальвіно, яких С. Бенсон називає «казковим поколінням» через те, що їх літературні проекти мають тісні та різнобічні зв'язки з казковою оповіддю [26, с. 2].

Однією з тенденцій сучасної літератури є поява трансформацій відомих класичних казок. Популярність використання казок як прецедентних текстів можна пояснити їхньою «впізнаваністю», приналежністю до універсальних, енциклопедичних знань. Звертаючись до історій, знайомих більшості дітей та дорослих, автори трансформованих казок пропонують великій групі читачів новий погляд на відомі казки, нову перспективу їх прочитання. Відповідно, ефект, якого

намагається досягнути казкова трансформація, значною мірою залежить від обізнаності читача з прецедентним текстом. Варто зазначити, що трансформації традиційних казкових сюжетів з'являлися протягом усього періоду існування класичних казок, проте лише останнім часом цей процес набув масового характеру.

Більшість казкових творів, які розглядатимуться в цій роботі, містять трансформовані сюжети таких класичних казок, як «Червона Шапочка», «Попелюшка», «Білосніжка». Ці казки не лише належать до найпопулярніших традиційних казок в англійськомовних країнах, а й до казок, які найчастіше піддаються сучасним переробкам.

Здатність казки до модифікації закладена в самій природі казкового жанру, адже в основі літературної казки лежить прототипічна модель фольклорної казки, архетипічні мотиви якої, нарівні з функцією продовження казкової традиції, допускають різні комбінації та трансформації. Відбувається своєрідний діалог між класичними та сучасними творами та оновлення «пам'яті жанру» (М.М. Бахтін). Відповідно, невід'ємною рисою літературних казок є інтертекстуальність.

Характерною рисою сучасних казок у XXI ст. є їх трансмедіальність, тобто поширення за кордони інших медіа у вигляді цифрових текстів, коміксів, кінофільмів, театральних постановок, ілюстрацій тощо. З одного боку, концепція казки виглядає настільки «розтягнутою», що це загрожує розмиванням цього поняття. З іншого боку, ця еластичність дозволила казці до цього часу залишатися актуальною, не втратити популярність, при цьому забезпечуючи читачів не лише гарними історіями, а й загальними роздумами про літературу та життя. У цьому сенсі казкові трансформації, на думку В. Джоосен, повертають собі гнучкість, яку мали фольклорні казки в усній традиції, поєднуючи минуле з майбутнім не лише в плані змісту, а й форми. Ця гнучкість, зокрема, проявляється в запозиченні певних характеристик інших жанрів, розширенні жанрово-родової приналежності казкових творів і появі казок-поем, казок-повістей, казок-романів тощо, а також казкових сіквелів та пріквелів.

Якщо класичні казки Ш. Перро та братів Грімм відображають патріархальні цінності й демонструють, серед іншого, упереджене ставлення до головної героїні, то сучасні автори пропонують несексистські казки для дітей та дорослих, а феміністична критика займається дослідженням гендерних питань у казковій традиції та переоцінкою ролі деяких письменниць (зокрема, сучасниць Ш. Перро) в історії формування казкового жанру.

Невипадково, що казковий ренесанс припадає на період постмодернізму, адже естетика сучасної казки має багато спільного з постмодерністським світобаченням. Сучасна казка втілює такі риси літератури постмодернізму, як фрагментарність, гібридизація, пародія, гра. Широке використання метапрозових структур та критичних коментарів змушують читачів приділяти увагу власне тексту казки та умовностям, які лежать в основі його побудови.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять наукові праці, присвячені дослідженню казок, таких вчених, як К. Бернхаймер, Д. Хаас, Е. Харріс, А. Аарне, С. Томпсон, Х.-Й. Утер, М. Люті, Дж. Зайпс, М. Татар, Р. Боттігхаймер, Х. Роллеке, А.Ж. Греймас, Б. Беттельхейм, Ц. Тодоров, В. Джоосен, С. Боббі, К. Баккілега, Л. Хатчеон, В.Я. Пропп, Л.Ю. Брауде, Т.Г. Леонова, М.Н. Липовецький, Ю.Ф. Ярмиш, Т.В. Кривошапова, Н.А. Вікторова, Н.Н. Большакова, Л.В. Овчинникова, Л.П. Прохорова, О.Д. Нефьодова, О.Ю. Кирилова, Є.М. Мелетинський, А.В. Рафаєва, С.Ю. Неклюдов.

Аналіз літератури, присвяченої дослідженню казкового жанру, показав, що переважна більшість робіт присвячена виявленню співвідношень між фольклорною та літературною казками, їх інтертекстуальним зв'язкам, дослідженню їх окремих компонентів. У деяких роботах висвітлюються мовні особливості сучасних неангломовних літературних казок, зокрема, німецької (Н.І. Лєпухова, О.Ю. Кирилова), французької (Г.С. Чайковська). Лише незначна кількість робіт торкається окремих аспектів англомовної літературної казки (наприклад, особливостей лінгвостилістичної організації тексту британської

казки (О.Д. Нефьодова), інтертекстуальності в жанрі літературної казки (Л.П. Прохорова). Проведений аналіз продемонстрував відсутність фундаментальних

праць, присвячених дослідженню сучасних англомовних літературних казок, зокрема, казкових трансформацій.

Актуальність дослідження обумовлюється, по-перше, існуванням у сучасній літературі тенденції до трансформацій класичних казок, яка вимагає посиленої уваги та аналізу з боку науковців. Креолізація та гібридизація в сучасному комунікативному просторі призводять до змін усталених канонів створення казкових текстів. По-друге, процеси виходу сучасних казкових трансформації за межі літературних творів і перетворення їх на трансмедіальні явища супроводжуються підвищеним інтересом до трансмедіальних та мультимодальних досліджень. Окрім того, існує необхідність теоретичного обґрунтування та систематизації можливих підходів до аналізу сучасних казкових трансформацій, виявлення мовних засобів їх вираження, а також засобів інтертекстуального зв'язку сучасних казок з прецедентними текстами.

Метою дослідження є виявлення сюжетних, структурних, гендерних та інших видів трансформацій у сучасних мультимодальних казкових нарративах, вироблення методики їх комплексного аналізу.

Відповідно до поставленої мети робота передбачає вирішення таких **завдань**:

визначити жанрову своєрідність літературної казки, її відмінності від фольклорної казки;

окреслити методологічні підходи до аналізу сучасних казок (когнітивні, наратологічні, мультимодальні), обґрунтувати доцільність їх застосування;

відстежити сюжетні модифікації, яких зазнали класичні казки Ш. Перро та братів Грімм у наш час;

окреслити жанрові трансформації сучасних літературних казок;

порівняти структурні моделі сучасних літературних казок з їх класичними відповідниками;

простежити зміни гендерних ролей персонажів, виявити гендерно марковані номінації;

встановити особливості текстових світів традиційної та сучасної казки,

компоненти вихідних і змішаного просторів в рамках теорії концептуальної інтеграції.

Об'єктом дослідження стали англomовні літературні казки останньої чверті – початку ХХІ ст., комікси, цифрові казки та кінофільми з казковим сюжетом.

Предметом дослідження є казкові трансформації, яких зазнали класичні казки Ш. Перро та братів Грімм у творах сучасних англomовних авторів, зокрема, в мультимодальних наративах.

Матеріалом дослідження стали сучасні англomовні літературні казки, які є модифікаціями таких класичних казок, як «Червона Шапочка», «Попелюшка», «Білосніжка». Загальний обсяг проаналізованого матеріалу складає 16000 сторінок.

Для досягнення мети й розв'язання завдань застосовано такі **методи дослідження**: *дескриптивний* – для опису мовних явищ, *порівняльний* – для виявлення схожих рис і відмінностей між фольклорною та літературною казкою, *контекстуально-інтерпретаційний*, який передбачає реконструкцію змісту та інтерпретацію уривків із сучасних казок, що супроводжується встановленням авторської мети, метод *інтертекстуального аналізу* – для виявлення інтертекстуальних зв'язків між сучасними казками та прецедентними текстами.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що її положення поглиблюють теорію казкового дискурсу, окреслюють жанрову природу сучасної літературної казки, систематизують типи казкових трансформацій. Дослідження є внеском у когнітивну поетику (порівняння текстових світів традиційної та сучасної казки), трансмедіальну наратологію (визначення стратегій наративної репрезентації персонажів та їх світів у різних медіа), теорію мультимодальності (розробка моделі інтермодальної когезії). Проведений аналіз допоможе розширити методологію дослідження казкових творів з використанням новітніх методів мультимодальних досліджень.

Практична цінність дослідження полягає в можливості застосування його результатів у викладанні нормативних дисциплін, зокрема стилістики, наратології, когнітивної поетики, лінгвістики тексту. Методологічні принципи, представлені в

роботі, можуть використовуватися для подальших досліджень не лише літературної казки, а й інших літературних і мультимодальних наративів.

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано в 2 статтях, із них 1 – у студентському науковому віснику, одна – у міжнародному виданні.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, переліку умовних позначень, скорочень. Загальний обсяг дисертації становить 82 сторінок.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасні літературні казки з трансформованим класичним сюжетом є особливим феноменом з властивими їм структурно-композиційними та лінгво-стилістичними характеристиками. Вони увібрали в себе кращі традиції літературної та фольклорної казки, адаптувавши їх до потреб часу та суспільства.

Серед основних жанрових ознак фольклорної казки дослідники виділяють епізодичну структуру, невизначене місце дії, наявність чарівних елементів, схематичність персонажів, подолання головними героями перешкод, щасливе закінчення, використання клішованих формул, повторів та цифрового символізму. Літературна казка спирається на жанрові архетипи фольклорної казки, проте відрізняється більшою деталізацією оповіді, психологічною глибиною персонажів, ускладненням чарівно-казкового хронотопу.

Існують різноманітні підходи до дослідження казки, серед яких історико-географічний (А. Аарне, С. Томпсон, Х.-Й. Утер), структуралістський (В.Я. Пропп, А.Ж. Греймас, С. Томпсон, Є.М. Мелетинський), психоаналітичний (М.-Л. фон Франц, Б. Беттельхейм), феміністичний (М. Ліберман, С. Гілберт та С. Губар).

Виникнення літературної казки в Європі пов'язане з іменами таких письменників, як італійці Дж. Ф. Страпарола, Дж. Базіле, французькі казкарки мадам д'Онуа, мадам де Мюра, мадемуазель де ля Форс. Визнаними класиками казкового жанру є Шарль Перро, автор збірки «Історії і казки давніх часів» (1697 р.), та брати Грімм – автори «Дитячих та сімейних казок» (1812 р.). Аналіз сучасних казкових

трансформацій продемонстрував, що у переважній більшості з них як прецедентні тексти використовуються класичні казки Ш. Перро та братів Грімм, проте зустрічаються також і менш відомі варіанти (зокрема, в серії казок про Сплячу красуню поширеними є посилання на казку Дж. Базіле «Сонце, Місяць і Талія»).

Сучасна літературна казка увібрала в себе основні риси літератури постмодернізму, зокрема, такі, як колаж, фрагментарність, гібридизація або змішування жанрів, інкорпорація в текст казки елементів критичної літератури та

нарративів з інших галузей знань, «перекладання» традиційних казок професійним жаргоном, як це відбувається в юридично коректних казках Д. Фішера. Саморефлексивні коментарі персонажа про своє місце в конкретному творі та в літературі взагалі, роздуми щодо місця нарративу в художній системі є яскравим прикладом метапрози. Для постмодерністських казок характерним є широке використання графічних засобів, експериментування з простором сторінки. Завдяки подібній візуалізації відбувається розширення рамок нарративу. Зменшенню схематичності оповіді та створенню комічного ефекту сприяють такі важливі елементи постмодерністської естетики, як пародія та іронія, які проявляються в текстах казок в пародійних перифразах, промовистих іменах, травестії та використанні прийомів логіко-лінгвістичної інконгруентності.

Класична казка базується на багатьох умовностях, які викликають певні очікування у читачів. Постмодерністські казки не виправдовують цих очікувань, насамперед, завдячуючи особливостям своєї нарративної структури, візуальному стилю та іншим компонентам, що відображають непередбачуваність постмодерного світу.

Казковому жанру властивий динамізм і здатність до модифікацій, які відбуваються як у міжжанровій площині, що призводить до появи таких утворень, як казкова поема, казкова повість тощо, так і сюжетних трансформацій. Літературна казка зазнала численних трансформацій класичних сюжетів, причому особливого поширення ці процеси набули наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Сьогоднішні казкові трансформації не лише активують численні інтертекстуальні зв'язки, а й мають трансмедіальний характер як такі, що вийшли за межі літературного нарративу й відтворюються у кінофільмах, коміксах, цифрових текстах, відео іграх тощо.

Характерною рисою сучасних казок є трансформації традиційних казкових мотивів, зокрема, мотиву жорстокої мачухи, триразового відвідання балу, пробудження героїні після поцілунку принца, приміряння черевичка.

Сучасні модифікації класичних казок відрізняються широким розмаїттям наративних форм та ролей персонажів. Деякі казкові адаптації зберігають структурні та стилістичні риси традиційних казок, але модифікують їх зміст шляхом зміни традиційних ролей, випущення або додавання певної інформації. Багато сучасних казок вимагають активних читацьких стратегій і надають можливість для різних інтерпретацій. Закінчення сучасних казок є досить несподіваними і неочікуваними, що дозволяє авторам маніпулювати очікуваннями читачів.

Мультимодальний аналіз коміксів, а також порівняння класичних казок та коміксів, які є їх трансформованими варіантами, може здійснюватися шляхом виявлення інтермодальної когезії. Для цього застосовуються когезивні ідентифікаційні ланцюжки, елементи яких можуть належати до візуального та вербального модусів. Проведений аналіз продемонстрував більший арсенал когезивних ланцюжків, характерний для коміксів, що пояснюється розширенням наративних рамок оповіді порівняно з класичною казкою.

Цифрові трансформації традиційних казок завдяки використанню різних медіа змінюють природу казкового наративу, вони передбачають занурення, інтерактивність, наявність альтернативних шляхів розвитку сюжету, надають можливість читачеві брати участь у створенні наративу. Цифрові казки Д. Лейшман

мультимодальними наративами, в яких різні канали – візуальний, вербальний і звуковий – взаємодіють, утворюючи наративне значення. Головна роль у розгортанні оповіді належить візуальному модусу. Методика мультимодального аналізу цифрових наративів, подібно до книжок-картинок, ілюстрованих книжок і коміксів, включає побудову ідентифікаційних ланцюжків. Крім того, до цього типу наративу можна застосовувати інші методи, розроблені для кінонаративів (зокрема, виявлення співвідношень між послідовностями кадрів в плані проекції, таксису, темпорально-просторових відношень [Bateman]).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розширенні досліджуваних типів мультимодальних казкових дискурсів, зокрема, аналізі відео ігор, мультиплікаційних фільмів, створених за мотивами класичних казок. Крім того, вважаємо доцільним проведення порівняльного аналізу не лише трансформованих варіантів казок в різних медіа з їх класичними відповідниками, а й трансмедіальних компаративних досліджень, в яких фігурують лише трансформовані наративи (наприклад, кінофільмів і коміксів).

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>